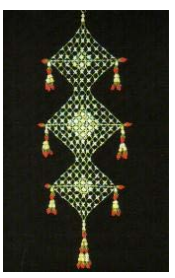
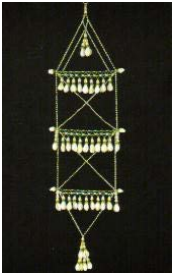
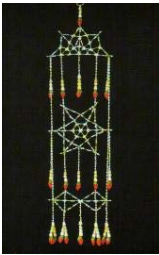
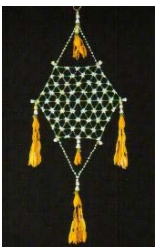
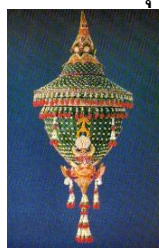
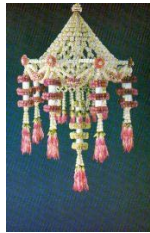

ตารางที่ 2 รูปแบบเครื่องแขวน

ที่	ชื่อ	หน้าที่
1	ตาข่ายหน้าช้าง 	สันนิษฐานว่าเป็นเครื่องแขวนที่คิดขึ้นมาเป็นแบบแรกเพราะโครงสร้างเป็นแบบเส้นตรงเส้นเดียว ไม่สลับซับซ้อนนอกจากใช้แขวนประดับสถานที่แล้ว ยังใช้คลุมหน้าผากช้างสำคัญ เวลาเข้าพิธี เช่น พิธีถวายช้างสำคัญ หรือสมโภชช้าง เป็นต้น
2	พัดหน้านาง 	ลักษณะคล้ายพัดหน้านาง หรือตาลปัตรของพระภิกษุ ตัวพัดร้อยเป็นสายด้วยดอกพุดแผ่รัศมีออก คล้ายพัดโบราณ ส่วนบนและล่างตกแต่งด้วยอุบะและตุ้มตึง เหมาะสำหรับแขวนประดับช่องประตู หน้าต่างหรือตามฝาผนัง
3	พัดจามร 	นอกจากพัดหน้านางแล้ว พัดจามรถือเป็นพัดไทยที่มีรูปลักษณะอ่อนช้อยงดงาม เหมาะที่จะนำมาดัดแปลงเป็นเครื่องแขวน เมื่อนำมาตกแต่งด้วยดอกไม้สีสดใส จะเพิ่มความสะดุดตาชวนมอง
4	กลั่นจระเข้ 	รูปร่างคล้ายจระเข้ประกอบด้วยรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนสามอันซ้อนทับกัน โดยอันกลางมีขนาดใหญ่กว่าอันบนและล่างเล็กน้อย ใช้เส้นรอบรูปที่เกิดขึ้นใหม่ บรรจุสายและตกแต่งตามมุมด้วยอุบะให้ดูวิจิตร
5	พู่กลั่น 	เป็นพวงดอกไม้มีลักษณะคล้ายพู่ คือ ตรงกลางป่อง หัวและเท้าเรียว ใช้แขวนห้องเพื่อความสวยงาม และส่งกลิ่นหอมอบอวลของดอกไม้สด พู่กลั่นมีหลายขนาดตั้งแต่ 3-7 ชั้น ในงานมงคลใช้พู่กลั่นจำนวนชั้นเป็นเลขคู่ และใช้จำนวนชั้นเป็นเลขคู่สำหรับงานศพ

ที่	ชื่อ	หน้าที่
6	บันไดแก้ว 	ลักษณะคล้ายบันได 3 ชั้น นำมาผูกโยงกันด้วยสายร้อย ด้านข้าง และสายร้อยไขว้กากบาท ตกแต่งด้วยตุ้มตุ้ม ใช้ดอกไม้สีขาวนวลทั้งหมด เพื่อให้ความรู้สึกคล้ายบันไดแก้ว ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบันไดเนรมิต โดยเทพฤทธิ์แห่งท้าวโกลิย รับองค์พระพุทธรเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์
7	บันไดเงิน 	ลักษณะคล้ายบันไดแก้ว แตกต่างกันที่สีเส้นของดอกไม้ ซึ่งใช้ดอกสีฟ้าคราม ขาว นวล อมเทาบ้าง และลวดลายตกแต่งที่แปลกออกไป ตามพุทธประวัตินั้น พรหมทั้งหลายใช้บันไดเงิน ตามส่งเสด็จพระพุทธรเจ้าลงจากดาวดึงส์ โดยท่านท้าวมหาพรหม ทรงกั้นเศวตฉัตรถวาย
8	บันไดทอง 	ลักษณะคล้ายบันไดแก้วและบันไดเงิน หากแต่ใช้ดอกไม้สีเหลืองทอง เพื่อให้ความรู้สึกคล้ายบันไดทอง ซึ่งเทพยดา ใช้ตามส่งเสด็จพระพุทธรเจ้า ลงจากดาวดึงส์สู่พื้นพิภพ โดยมีท้าวโกลิยถือบาตรนำเสด็จ
9	กลั่นจัน 	ลักษณะคล้ายตั้งหูจัน เป็นแบบที่ดัดแปลงมาจากกลั่นตะแคง คือรูปดาวหกแฉกอยู่ตรงกลาง ส่วนบนเป็นดาวครึ่งดวง ส่วนล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมติดกัน 2 อัน นำทุกส่วนมาผูกโยง เชื่อมกัน แล้วผูกอุบะและตุ้มตุ้ม ให้ความรู้สึกที่โปร่งบางเบา เมื่อมีลมพัดเพียงเล็กน้อยจะเกิดอาการเคลื่อนไหว
10	วิมานแท่น 	ลักษณะเป็นกรอบสี่เหลี่ยมสองชั้น คล้ายช่องหน้าต่าง มีตาข่ายหน้าข้าง เป็นรูปสี่เหลี่ยมหน้าจั่วอยู่ส่วนบน ตรงมุมของกรอบสี่เหลี่ยมมีดอกเย็บแบบทัดทั้ง 4 มุม ใช้สีสดใสให้เด่นสะดุดตา วิมานแท่นบางท่านเรียกว่า ช่องวิมาน

ที่	ชื่อ	หน้าที่
11	วิมานพระอินทร์ 	ใช้ประดับประตูหน้าต่าง ประดิษฐ์เพิ่มเติมจากตาข่ายหน้าช้าง ระหว่างจั่วบนและจั่วล่าง จะเป็นกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้า คล้ายช่องหน้าต่าง ตรงกลางหน้าจั่วอาจติดแบบพระอินทร์ และติดแบบกระหนกบนจั่วล่าง หรืออาจจะไม่ติดแบบเลยก็ได้
12	กลั่นตะแคง 	ลักษณะคล้ายดาวหกแฉกหรือรูปหกเหลี่ยม ตกแต่งอุบะตามมุม นิยมร้อยทั้งดอกกรักและดอกพุด ใช้แขวนประดับสถานที่ เพื่อเพิ่มความสวยงามสดชื่น ประดิษฐ์สีสน์ได้ตามความเหมาะสม
13	โคมกระเช้าตุลิต 	โครงสร้างตัวโคมและฝาโคม นำใบโพธิ์พอกย้อมสีผืนกับโครง ถักตาข่ายด้วยดอกพุดกับใบโพธิ์อีกครั้ง ส่วนบนของฝาเป็นรูปเจดีย์ ตกแต่งด้วยเมล็ดพืช ผูกอุบะตุ้งตึ่ง ส่วนล่างของโคมเป็นรูปดอกบัว ตกแต่งด้วยเมล็ดพืช ติดกนก 4 มุม ตัวโคมประดับพระปรางค์ไวยโย่ ภาพร. ประดิษฐานบนครุฑ
14	โคมกระเช้าหน้านาง 	โครงสร้างตัวโคมนำใบโพธิ์พอกย้อมสีผืนกับโครง ถักตาข่ายด้วยดอกพุดทับอีกครั้ง ส่วนบนถักตาข่ายโปร่งตลอดติดผูกอุบะตุ้งตึ่ง ขอบฝาโคมประดับแบบกนกหัวมน ผูกอุบะประดิษฐ์ลายสมอเรือ ติดทัดหูกกลมที่ตัวโคม แบ่งช่วงผูกอุบะและประดับแบบกนก ชายประดับพุ่มดอกกรัก และอุบะสร้อยสน
15	โคมฝรั่ง 	โครงสร้างเป็นรูปวงกลมหลายขนาด มีแกนกลางเชื่อมติดกันแต่ละชั้น ชั้นล่างมีวงกลมซ้อนกัน 2 วง ตัวโคมร้อยด้วยดอกกรักผูกเป็นสายให้ได้จังหวะ ส่วนบนเป็นรูปโค้งมน ติดด้วยดอกกรัก ห้อยอุบะตุ้งตึ่งที่ขอบบน และชั้นที่ 2 ชั้นล่างสุดห้อยอุบะตุ้งตึ่งสามแถว ตามขอบวงกลมทุกชั้นเดินสวนด้วยดอกกรัก
16	โคมจีน 	โครงสร้างเป็นรูปทรงกระบอก 6 เหลี่ยม ตัวโคมถักตาข่ายดอกกรัก ขอบบนและล่างถักตาข่ายดอกพุด ตรงมุมบนร้อยดอกกรักเป็นสายผูกรวบเข้าด้วยกัน ตรงกลางผูกอุบะไทยทรงเครื่อง ตามมุมประดับด้วยเฟืองประดิษฐ์ ประดับอุบะแบบต่างหูจีน ตรงมุมติดทัดหูกรูปดาว 6 กลีบ ชายล่างประดับด้วยอุบะตุ้งตึ่ง

ที่	ชื่อ	หน้าที่
17	กลิ้งคว่ำ 	โครงสร้างเป็นกลิ้งตะแคง 6 แฉก ถักด้วยดอกรัก ส่วนบนและล่างร้อยดอกรักเป็นสายผูกรวบด้วยกัน ประดับด้วยเฟืองมาลัยแบนลูกโซ่ด้วยดอกกล้วยไม้ ตามมุมห้อยอุบะด้วยสร้อยสนจากดอกกล้วยไม้ และติดทัดทุกลมดอกกุหลาบ ส่วนชายห้อยอุบะไทยทรงเครื่องด้วยกลีบกล้วยไม้
18	ระย้าทรงเครื่อง 	โครงสร้างรูปดาว 8 แฉก ส่วนบนถักตาข่ายจอมแห ส่วนล่างถักตาข่ายดอกรัก ผูกอุบะตุงตุงประดับเฟืองมาลัยลูกโซ่แบนด้วยดอกกล้วยไม้ ตามมุมผูกอุบะพู่กลิ้งบานไม่รู้โรย ชายพู่กลิ้งใช้อุบะสร้อยสนจากดอกกล้วยไม้ ตรงกลางประดับด้วยพู่กลิ้งเช่นเดียวกัน
19	พวงกลาง 	โครงสร้างรูป 6 แฉก มีวงกลมซ้อนข้างใน 2 วง ร้อยอุบะดอกชบาประดิษฐ์ด้วยดอกรัก เป็นสายลดหลั่นกัน ส่วนรูปดาวอุบะลดหลั่นกันเป็นสามเหลี่ยมหน้าข้าง ตามมุมประดับด้วยอุบะสร้อยสน และติดทัดทุกลม ส่วนบนร้อยดอกรักเป็นสายผูกรวบ ประดับอุบะสร้อยสน
20	พวงแก้ว 	โครงสร้างเป็นรูป 6 เหลี่ยมด้านเท่า สามอันร้อยอุบะดอกจำปีประดิษฐ์ ผูกให้ได้ขนาดลดหลั่นกันเป็นชั้น ประดับเฟืองแบบกนก ตามมุมห้อยอุบะแขกดอกจำปีประดิษฐ์ ติดทัดทุรูปดาว ส่วนบนร้อยดอกรักเป็นสายผูกรวบติดกัน ห้อยอุบะแขกตรงกลาง
21	กระเช้าทิพย์มาลี 	โครงสร้างกระเช้าเป็นรูปดาว 6 แฉก รัศมีเป็นรูปดาว 16 กลีบ ตัวกระเช้าย่อส่วนจากกระเช้าสีดา รัศมีติดแบบให้สีอ่อน-แก่ผูกติดกระเช้า ส่วนกลางของรัศมีร้อยดอกรักต่อกันแบบประดิษฐ์ รูปสมอเรือ ส่วนล่างประดับด้วยอุบะ แบบประดิษฐ์รูปสมอเรือซ้อนกัน
22	ระย้าน้อย 	ประกอบด้วยโครงสร้างรูปดาว 5 แฉก ส่วนบนถักตาข่ายจอมแหด้วยดอกพุท ส่วนล่างถักตาข่ายดอกพุทชายห้อยอุบะตุงตุง ประดับเฟืองมาลัยแบน ตามมุมติดอุบะไทย ทัดหุมาลัยซีก ส่วนล่างของระย้าประดับด้วยอุบะไทย

ที่	ชื่อ	หน้าที่
23	โคมหวด 	โครงสร้างตัวโคมเป็นรูปหวดหนึ่งซ้าว ปากหวดเป็นรูปดาว 6 แฉก พร้อมฝาดักตาข่ายดอกพุดที่โครงสร้างรูปหวด ถักตาข่ายห้อยอุบะตุ้งติ้ง ส่วนบนใช้ดอกกรักประดับ ตามมุมห้อยอุบะไทย ตกแต่งด้วยเฟืองกนกมน ติดทัดหูกกลม ส่วนล่างประดับด้วยดอกกรัก ห้อยชายด้วยอุบะไทยทรงเครื่อง และรัดข้อมัลลียชิก
24	กระเช้าสีดา 	โครงสร้างเป็นรูปดาว 6 แฉก ส่วนบนร้อยดอกกรักเป็นสายผูกรวบตรงกลางห้อยอุบะแขก ตัวกระเช้าร้อยดอกกรักเป็นสายผูกรวบ ที่ชายห้อยอุบะพู่ ตามมุมประดับเฟืองแบบกนก ติดอุบะประดิษฐ์ที่กนก ผูกอุบะแบบประดิษฐ์ที่มุมและติดทัดหูกรูปดาว

(ที่มา : เครื่องแขวนไทยดอกไม้สด ของมณีนีรัตน์ จันทนะผะลิน. 2527).

กล่าวโดยสรุปเครื่องแขวนดอกไม้สดนี้สามารถแบ่งประเภทตามขนาด ได้ดังนี้

- เครื่องแขวนขนาดใหญ่ เป็นเครื่องแขวนที่มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 - 15 เซนติเมตร ยาว 8 - 45 เซนติเมตร ได้แก่ เครื่องแขวนที่ร้อยด้วยโครงลวดเส้นเล็กเป็นรูปวงกลม วงรี สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม พวงดอกไม้ ดวงดาว ปลา ฯลฯ
 - เครื่องแขวนขนาดเล็ก เป็นเครื่องแขวนที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 9 - 12 นิ้ว ความยาว 15 - 40 นิ้ว ได้แก่ ตาข่ายหน้าซ่าง บันไดแก้ว บันไดเงิน บันไดทอง กลิ่นตะแคง กลิ่นจีน กลิ่นจระเข้ กลิ่นคว่ำ ช่อวิมาน พู่กลิน พัดจีน
 - เครื่องแขวนขนาดกลาง เป็นเครื่องแขวนที่มีลักษณะของโครงและกระเช้ารูปทรงต่าง ๆ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 5 - 20 นิ้ว มีความยาว 40 - 60 นิ้ว ได้แก่ โคมหวด ระย้า พวงแก้ว
 - เครื่องแขวนขนาดใหญ่ เป็นเครื่องแขวนที่มีขนาดใหญ่พิเศษ มีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 20 - 30 นิ้ว มีความยาว 50 - 100 นิ้ว ได้แก่ ระย้าใหญ่ พวงแก้วใหญ่ โคมจีน โคมประยุกต์
- (รัตนลักษณ์ ปัญจวุฒิพัฒน์. 2547.)

3) พานดอกไม้

พานดอกไม้ หรือ ในที่นี้หมายความว่า การทำพุ่มดอกไม้ลงในพาน หรือจานแบบต่าง ๆ โดยมีแกนเป็นโครงหุ่นซึ่งอาจทำได้ด้วยดินเหนียว ขี้เลื่อยผสมแป้งเปียกหรือผสมน้ำธรรมา, ผลมะละกอ, มันเทศ, เผือก เกลาเป็นรูปพุ่มตลอดจนหยวกกล้วยก็ได้ เมื่อได้แกนในซึ่งพอดีกับขนาดของภาชนะรองรับ แล้วก็ใช้ดอกไม้ประดับด้วยวิธีเสียบไม้กรัดหรือเข็มหมุด ตรึงดอกไม้แน่นเข้ากับแกน สลับสี

ของดอกไม้ให้สวยงาม ส่วนรูปลักษณะของพุ่มนั้นอาจเป็นรูปทรงบาตรคว่ำ ซึ่งเรียกว่า พุ่มทรงโล้นหรือ ยอดแหลมรูปดอกบัว ซึ่งเรียกว่าพุ่มทรงยอดก็ได้ อีกวิธีหนึ่งใช้ดอกไม้สีต่าง ๆ และใบไม้จำพวกใบฝอย ใบจัก มัดรวมกันเข้าเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แล้วเรียงประดับเป็นรูปต่าง ๆ โดยไม่ทำแกนก่อน คือใช้เรียงกลุ่มดอกไม้ ใบไม้สลับกันแล้วร้อยขึ้นเสี้ยนผสมน้ำพอหมาด ๆ ทับเรียงขึ้นมาจนถึงเบื้องบน วิธีที่กล่าวมานี้สามารถประดิษฐ์เป็นลวดลายหรือภาพแปลก ๆ ได้ดีกว่าวิธีทำแกนในก่อน (ภายหลังมีผู้เรียกว่า “ดอกไม้พาน”) สำหรับดอกไม้ที่ประดับนั้น ถ้าจะให้ถาวรก็มักจะใช้บานไม่รู้โรย ซึ่งมักจะเอาดินเหนียว หรือขี้เลื่อยผสม แป้งเปียกปั้นเป็นรูปพุ่มแกนใน วิธีนี้สามารถตั้งโต๊ะบูชาได้เป็นเดือน ๆ เช่นในการตั้งศพ 100 วันเป็นต้น ส่วนวิธีที่ทำด้วยดอกไม้กลุ่มนั้นไม่คงทนถาวร คือดูสดอยู่ไม่กี่วัน เพราะดอกไม้มักจะเหี่ยวแห้งไป แล้วประกอบกับต้องทำเป็นรูปต่าง ๆ ให้แปลกออกไปด้วย เช่น รูปกลีบบัว รูปสัตว์ประจำปี เป็นต้น ด้วยเหตุนี้หากไว้ในงานศพก็มักจะใช้เฉพาะคราวทำบุญเจ็ดวัน หรือร้อยวันเท่านั้น พันธะนี้นักใช้พุ่ม บานไม่รู้โรยแทน การทำพุ่มดอกไม้ทรงยอดเล็ก ๆ ซึ่งมีแกนในเป็นผลมะละกอ, มันเทศ หรือดินเหนียว อีกแบบหนึ่งใช้เป็นเครื่องบูชาต่าง ๆ เช่นในวันวิสาขบูชา มาฆบูชา เครื่องทองน้อยและของถวายคู่สวด อุปัชฌาย์ ฯลฯ เหล่านี้มักทำด้วยวิธีแปลก ๆ แตกต่างกันไป กล่าวคือ เครื่องทองน้อยประดับด้วย ดอกกรัก และกลีบดอกไม้ใบไม้อื่น ๆ กรวยอุปัชฌาย์มักทำด้วยดอกลำเจียก หรือยอดมะพร้าว ยอดจากที่ ขาว ๆ เจียนลายให้แหลมประดับเรียงเหลื่อมกันเป็นแถว ๆ ราวแถวละ 12 อันจะเรียงกันโดยรอบก็ขึ้นก็ได้ สุดแต่ขนาดของแกนใน แต่ต้องเรียงให้ลดหลั่นกันลงมา ตอนทำเป็นรูปดาวห้าแฉกร้อยอุบะห้อยมี ดอกไม้เล็ก ๆ ทัดหู และบางทีก็ทำเป็นมาลัยเล็ก ๆ คล้องไว้ตอนล่างมาลัยเถาที่จัดเข้าในประเภทดอกไม้ พุ่มเหมือนกัน โดยมากมักใช้ดอกพุทธรูปหรือพุทธรักษาร้อยเป็นมาลัยซีก (ด้านเดียว) วงเล็กใหญ่เรียงกันเป็น แถวราว 4-5 ชั้น บนยอดทำตุ้มดอกไม้ เสียบให้ยาวลงมาถึงข้างล่าง ใช้ใบตองฉีกเป็นฝอยละเอียด ๆ บุไว้ ภายในวงมาลัยเพื่อกันมิให้ไม้ที่เสียบลงมาเคลื่อนที่ได้ (วิทย์ พิณคันเงิน. 2503 : 206-208).

4) เครื่องบูชาเทศมหาชาติ พนมหมาก พนมเบี้ย พนมดอกไม้ และเทียนพนม

บุญชัย ทองเจริญบัวงาม 2553. ได้กล่าวถึงในเอกสารเรื่อง “เครื่องบูชาเทศมหาชาติ พนมหมาก พนมเบี้ย พนมดอกไม้ และเทียนพนม” ว่า บางท่านคงเคยได้ยิน และทราบความหมายของ คำว่า พนมหมาก พนมเบี้ย พนมดอกไม้ และเทียนพนมเป็นอย่างดีแล้ว และก็คงมีบางท่านอาจไม่เคยได้ ยินได้ฟัง หรือแม้กระทั่งได้ทราบความหมายของชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ จึงขอนำเสนอเรื่องราวนี้เพื่อเผยแพร่ ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมไทยอีกแขนงหนึ่งพนมหมาก พนมเบี้ย และพนมดอกไม้มีกล่าวไว้ในศิลาจารึก พ่อขุนรามคำแหง ว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมือง สุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง ผู้สูงผู้ต่ำมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากันถือนเดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกราน ถือนมีพนมเบี้ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนึ่ง หมอนนอน บริพารภิกษุ โอยทานแลปีแลญบ้าน ไปสวดอยู่ตักถือนถึงอรุณญิกวัน...”

จากข้อความในศิลาจารึกดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พนมเบี้ย พนมหมาก พนมดอกไม้ เกี่ยวข้องกับชนบทรณนิยมประเพณีไทย และอาจกล่าวได้ว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดเนื่องกันมา อย่างไม่ขาดสายแม้ในปัจจุบัน ถ้าแยกศัพท์คำว่า “พนม” ออกจากคำว่า เบี้ย หมาก ดอกไม้ และเทียน แล้ว “พนม” ในความหมายของภาษาเขมรแปลว่า “ภูเขา” และความหมายของไทยหมายถึง ลักษณะของสิ่งที่เป็นพุ่มยอดแหลมอย่างดอกบัวตูม การกระพุ่มมือไหว้ หรือที่เราเรียกกันว่าพนมมือ ลักษณะทาง สถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นดอกบัวตูมก็เรียกว่า ทรงพนม และคำว่าพนมเพลิง ซึ่งหมายถึง ไฟส่วนที่กำลังเผา ไหม้จากไส้เชื้อเพลิงก็มีรูปคล้ายดอกบัวปลายแหลม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะเป็นพุ่มยอดแหลมทั้งสิ้น ดังนั้นพนมในที่นี้จึงหมายถึงพุ่ม มากกว่าจะหมายถึงภูเขา แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นภูเขาและพุ่มก็มีลักษณะที่มียอด แหลมเช่นเดียวกันเมื่อพนมหมายถึงพุ่ม และนำไปรวมเข้ากับคำว่า หมาก เบี้ย ดอกไม้ และเทียนแล้ว พนมหมากหมายถึง พุ่มที่ประดับด้วยหมากที่ใช้กินกับพลู พนมเบี้ยก็หมายถึงพุ่มประดับเงินเบี้ย พนม ดอกไม้หมายถึง พุ่มที่ประดับด้วยดอกไม้ และเทียนพนม หมายถึงพุ่มที่ประดับด้วยเทียนนั่นเอง

ลักษณะของพนมหมาก พนมเบี้ย พนมดอกไม้ และเทียนพนมจะมีลักษณะเป็นอย่างไร สวยงามตามความต้องการของผู้จัดอย่างไหน ขึ้นอยู่กับศิลปะในการประดิษฐ์ตกแต่งของผู้จัด มีหลักฐาน ที่กล่าวถึงลักษณะของพนมหมากไว้ต่างๆ กันดังนี้ ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อธิบายลักษณะของพนมหมากไว้ว่า “เป็นพานแว่นฟ้า ปั้นด้วย ดินสองชั้นทาสีเขียวน้ำกาว ที่ปากพานมีกระดาดเข็มเหมือนใบตอง แล้วมีกรวยกระดาดทาสีขาวๆ ตั้งที่ ตรงกลาง รอบล่างมีดินปั้นก้อนกลมๆ รูปร่างเหมือนประดัดลม ต่างว่าหมากทาสีเขียวหรือสีขาวก็ได้ แล้ว มีน้ำยาสีอื่นขีดเป็นสาแหรกห้าสาแหรกเห็นจะต่างวาร์รอยผ่าเป็นคำคำ มีทองอังกฤษติดที่ใจสาแหรก ต่อ นั้นขึ้นไปมีรูปภาพสีฝังเห็นหงส์ เป็นเทพนมหรือเป็นใบไม้ติดไม้เสียบกับกรวยเป็นชั้นๆ เรียวขึ้นไปจนถึง ยอด พุ่มเป็นทองอังกฤษ ตัวสีฝังที่ติดนั้นต่างๆ ไปร่งแลเห็นกรวยที่เป็นแกนข้างใน”

ในหนังสือประเพณีเทศน์มหาชาติ เข้าใจว่าคงจะเป็นพระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์ เสด็จกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ กล่าวว่า “หมากพนมนี้ประดับด้วยหมากพลู เป็นรูปทรงผาตั้งอยู่บน พานแว่นฟ้าสองชั้นอันมีใบตองเข็มรอบ ประดับด้วยฟักทอง มะละกอ เครื่องสดแกะบ้าง ทองอังกฤษ กระจกมีบ้าง มีดอกไม้สดปนด้วย” และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บนพนักกำแพงฐานไฟที่ วัดพระศรีรัตนศาสดา ราม มีตัวอย่างของพนมหมากที่เราจะหาดูได้ง่าย โดยทำเป็นรูปกรวยใบตองตั้งบนพานแว่นฟ้าสองชั้น รูป กรวยใบตองแต่งเป็นริ้วตามแนวตั้งทาสีเขียว ประดับกระเบื้องเคลือบเป็นวงรัด 3 วง เหมือนมัลลย์เกี่ยวรัด กรวยใบตอง กรวยวางคว่ำบนกลีบบัวประดับกระเบื้องเหมือนการเย็บแบบ ส่วนยอดกรวยแต่งประดับ กระเบื้องเป็นบัวกลุ่มเรียวเล็กขึ้นไป

ส่วนพนมเบี้ย พนมดอกไม้และเทียนพนมนั้น ก็คงจะมีลักษณะเช่นเดียวกับพนมหมาก ต่างกันที่เครื่องประดับ พนมเบี้ยใช้เบี้ยประดับตกแต่งให้เป็นพุ่ม หรืออาจบรรจุเบี้ยไว้ภายใน คำว่าเบี้ยนี้ หมายถึงเงินตรา ลักษณะเงินตรานี้ก็คงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย พนมเบี้ยจึงต้องมีวิวัฒนาการตาม กาลสมัยไปด้วย ในสมัยโบราณเราใช้เบี้ยซึ่งทำมาจากเปลือกหอยพิเศษชนิดหนึ่ง ต่อมาใช้โลหะจำพวก ทองแดง เงิน ดีบุกทำเป็นเงินตราแทน และในปัจจุบันก็ได้ใช้เบี้ยเป็นเงินตราแลกเปลี่ยนแล้ว การ

ตกแต่จึ่งใช้เงินตราปัจจุบันแทน และอนุโลมให้เรียกว่าพนมเบี้ยได้ ปัจจุบันเราจะไม่ค่อยได้พบเห็นพนมเบี้ยแล้ว แต่คงพอจะปรากฏเค้าให้เห็นอยู่บ้าง ถ้าท่านสังเกตเครื่องบริวารผ้าป่า จะเห็นกิ่งไม้ปักในกระถาง (หรือภาชนะอื่นๆ มีเส้นด้ายผูกเงินใบละ 10, 20, 50, 100, 500 และ 1,000 บาท โยงลงมาถึงเค้าให้เห็นเป็นพุ่ม นี่คงเป็นวิวัฒนาการของพนมเบี้ย

ในส่วนของพนมดอกไม้และเทียนพนมกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือการใช้ดอกไม้ประดับ ใช้เทียนประดับ ดังที่เราพบเห็นพานพุ่มดอกไม้ไหว้ครูของเด็กนักเรียน พานพุ่มดอกไม้ตามโต๊ะหมู่บูชา ตามพระราชานุสาวรีย์ เหล่านี้จัดอยู่ในจำพวกพนมดอกไม้ และเทียนพนม

ภาพที่ 32 พนมหมากและเทียนพนม ใช้เป็นเครื่องบูชาเทศมหาชาติ
(ถ่ายเมื่อ 26 กรกฎาคม 2555 ที่พุทธสมาคม จังหวัดฉะเชิงเทรา)

2.1.3.2 เครื่องบวงสรวง หรือเครื่องสังเวย

จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. 2542 : 1166) ได้กล่าวถึง เครื่องสังเวยว่า คำว่า “สังเวย” หมายถึง การบวงสรวงหรือการบูชา กล่าวโดยเฉพาะคือการบูชาเทวดาในโอกาสต่าง ๆ

เครื่องบวงสรวง หรือเครื่องสังเวย หมายถึง สิ่งที่จัดขึ้นสำหรับบูชาเทวดาตามคติความเชื่อที่เป็นพิธีกรรมตามประเพณีนิยมสืบกันมา การบวงสรวงเทวดาด้วยเครื่องสังเวยจัดเป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นเพื่อประกาศข้อความ หรือความประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่เทพยดา อารักษ์ หรือวิญญาณผู้ทรงคุณธรรมที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นผู้มีมหิทธานุภาพมาแต่ครั้งยังดำรงชีวิตอยู่ ทั้งนี้ให้ทราบกิจการที่จะกระทำการประการหนึ่ง เพื่อขอรับอำนาจให้ความคุ้มครองในโอกาสกระทำการ และเป็นสักขีพยานในการงานที่ทำโดยความบริสุทธิ์ประการหนึ่ง เพื่อยังให้เกิดความสวัสดิมงคล ลาภผล อันเนื่องมาจากลาภณ์สักการ หรือความสัมฤทธิ์ผลเนื่องแต่การบวงสรวงแห่งพิธีกรรมเฉพาะคราวนั้นประการหนึ่ง กับเป็นไปเพื่อการอุทิศในกิจการที่ได้กระทำล่วงเกินผิดพลั้งมาแล้ว หรือทำการขอขมาอภัยสำหรับกิจการที่มุ่งจะกระทำต่อไปในกาลข้างหน้าให้สำเร็จลุล่วงเป็นอันดี

อนึ่งการบวงสรวงด้วยเครื่องสังเวยต่าง ๆ ได้รับการจัดขึ้นในพิธีกรรมซึ่งเป็นตามประเพณีไทยที่เป็นมงคลพิธีเท่านั้น พิธีที่เป็นการอวมงคลจะไม่มีการบวงสรวงด้วยเครื่องสังเวยเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย

1) บายศรี

วิธีการดำรงชีวิตของชาวไทย เกี่ยวพันกับขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นสิ่งที่บรรพชนได้ ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน ในส่วนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตนั้นมีพิธีกรรมหลายอย่างที่มีบายศรี เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยและดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ขาดมิได้ สำหรับชนชาวอีสาน บายศรีเป็นทั้งวัฒนธรรม และภูมิปัญญาดั้งเดิม และบ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นชัด มีความประณีต สวยงามหลากหลายรูปแบบ

ความหมายของบายศรี

ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน (2506 : 121) ให้ความหมายว่า บายศรี หมายถึง กระทงใส่อาหารให้ขวัญกิน แต่อยากให้เป็นงานใหญ่ขึ้น จึงทำกระทงอาหารหลายใบซ้อนกันแล้วดมม้อต่อไป จึงคิดทำครรลองกระทงขึ้นให้เห็นเป็นจระๆ เป็นชั้น ๆ แล้วเห็นกระทงเปล่านั้นไม่งามจึงจัดการเจิมปากเข้า แล้วก็ลืมไปว่ามันเป็นกระทงเจิมกันเดิมเข้าอีกด้วย จึงสำเร็จรูป เลื่อนมาเป็นบายศรีอย่างทุกวันนี้

พุลศรี ศรีสมบูรณ์ (2545 : 52) ให้ความหมายพานบายศรี คือ เครื่องเชิญขวัญทำด้วยกระทงใบตองเป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอปขึ้นไปตามลำดับชั้น เช่น 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้นหรือ 9 ชั้น สำหรับภาคอีสานมักมีข้าว ขนม วางอยู่ในพานบายศรีด้วย และสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือเส้นด้าย (ฝ้าย) สำหรับผูกแขนรับขวัญ หรือสู่ขวัญด้วย อาจจะเพิ่มให้มีเทียน (วัดรอบศรีชะ) ผ้าผืนแพรวา น้ำอบน้ำหอม หวีกระจก ฯลฯ สำหรับผู้ที่รับการบายศรีสู่ขวัญด้วย

กล่าวโดยสรุป บายศรีหรือ บาศรีหมายถึง เครื่องเซ่นขวัญหรือรับขวัญ ทำด้วยใบตอง เป็นรูปคล้ายกระทงเป็นชั้น ๆ ขนาดเล็กใหญ่สอปั้นไปตามลำดับ สามชั้น ห้าชั้น เจ็ดชั้นหรือเก้าชั้นบ้าง มีเสาปักตรงกลาง เป็นแกนมีเครื่องสังเวียงวางอยู่ในบายศรีและมีไข่วขวัญเสียบอยู่บนยอดบายศรี ตกแต่งด้วยใบตองและดอกไม้ให้เกิดความสวยงาม เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ

ประเภทของบายศรี

เบญจมาศ แพทอง (2540 : 8) ได้กล่าวถึงการทำขวัญต่าง ๆ จะต้องมีบายศรีเข้ามาเป็นเครื่องใช้ในพิธีกรรมนั้น อาจกล่าวได้ว่า บายศรีมีหลักเป็นกระทงอาหารประกอบด้วยอาหารง่าย ๆ เป็นสัญลักษณ์แห่งการทำขวัญที่จะขาดเสียไม่ได้ บายศรีมักทำด้วยใบตองตานีม้วนพับ และเย็บประกอบเป็นแบบต่าง ๆ เนื่องจากใบตองตานีมีคุณสมบัติอ่อน ม้วนพับง่าย ไม่แตกและใช้ทนไม่เหี่ยวแห้งง่าย บายศรีแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ บายศรีของราษฎร ซึ่งใช้ในพิธีกรรมที่สามัญชนจัดขึ้น และบายศรีของหลวง ได้แก่ บายศรีที่ใช้ในพิธีเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์หรือราชสำนักดังจำแนกประเภทได้ดังนี้

บายศรีของราษฎร ได้แก่ บายศรีที่จัดทำขึ้นในพิธีกรรมต่าง ๆ ของราษฎรซึ่งยังมีข้อแตกต่างหรือมีรายละเอียดปลีกย่อยต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

- 1) บายศรีปากชามเป็นบายศรีขนาดเล็ก
- 2) บายศรีใหญ่หรือบายศรีตัน เป็นบายศรีที่มีขนาดใหญ่กว่าบายศรีปากชาม

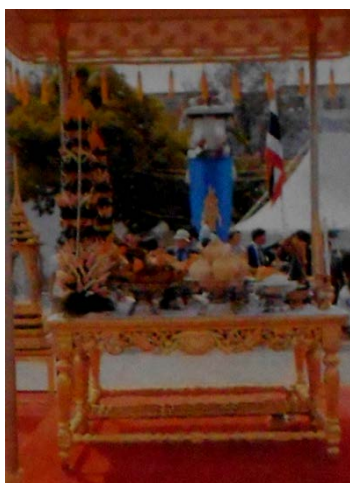
บายศรีปากชามและบายศรีตันที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ในปัจจุบันอาจใช้วัสดุที่แตกต่างไปจากที่กล่าวมา จึงพบเห็นบายศรีที่ทำด้วยกระดาษ ผ้า หรือวัสดุทำเทียมอื่น คล้ายใบตอง มาประดับตกแต่งในรายละเอียด ส่วนรูปแบบทั่วไปยังคงลักษณะของบายศรีอยู่ นอกจากนี้ ยังพบชื่อเรียกบายศรีตามที่คุณผู้ประดิษฐ์ทำขึ้นหรือตามโอกาสการใช้งานอีกหลายชื่อ เช่น บายศรีหน้านาค บายศรีหน้าช้าง บายศรีหางหงส์ บายศรีบัลลังก์จักรี บายศรีพญานาค บายศรีจุฬามณี เป็นต้น

ภาพที่ 33 บายศรีปากชาม และบายศรีใหญ่หรือบายศรีตัน

(ที่มา : เบญจมาศ แพทอง.2540 : 9-10)

บายศรีของหลวง ได้แก่บายศรีที่ใช้ในการพระราชพิธีต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ พระมเหสี พระราชโอรส พระราชธิดาหรือพระบรมศานุวงศ์ ทั้งพระราชพิธีที่จัดให้มีขึ้นเป็นประจำตามแบบแผนโบราณราชประเพณีและพระราชพิธี และพระราชพิธีที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้จัดทำขึ้น หรือในโอกาสพิเศษที่จัดให้มีขึ้นเฉพาะในรัชกาลนั้น ๆ ...ในปัจจุบันมี 3 แบบ ได้แก่ บายศรีตัน, บายศรีแก้ว ทอง เงิน และบายศรีตอรองขาว

ภาพที่ 34 บายศรีตันที่ใช้ในพระราชพิธี
(ที่มา : เบญจมาศ แพทอง.2540 : 29-30)

ภาพที่ 35 บายศรีแก้ว ทอง เงิน พร้อมด้วยเครื่องแว่นเทียน
(ที่มา : เบญจมาศ แพทอง.2540 : 16, 22)

สรุปได้ว่า บายศรีมี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ บายศรีของราษฎรพิธีกรรมที่สามัญชนจัดขึ้น และบายศรีของหลวง ได้แก่ บายศรีที่ใช้ในพิธีเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์หรือราชสำนัก (กนกกาญจน์ ศิลารัตน์.2551 : 25-29).

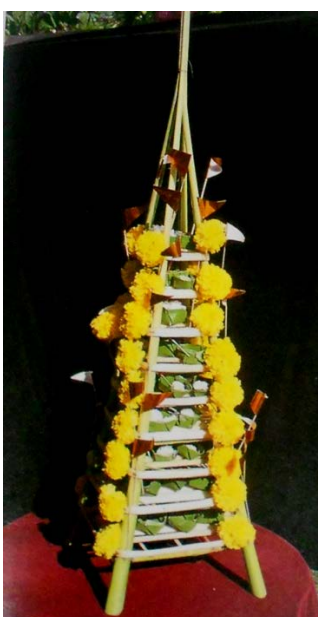
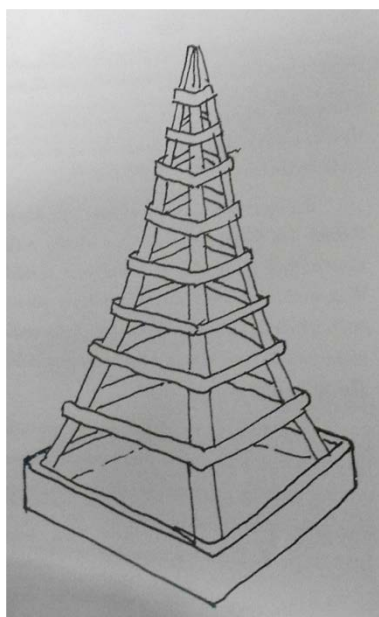
2) บัตรพลี

บัตรพลี หมายถึง กระบะเครื่องสังเวย ทำด้วยหยวกกล้วยหักพับเป็นกระบะรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีก้านกล้วยตานี 4 ก้านประกอบเป็นขา ภายในกระบะบรรจุกระทงใบตองสดใบเล็ก ๆ ขนาดถ้วยตะไล ใส่อาหารคาวหวาน ถั่ว งา นม เนย เป็นต้น (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. 2542 : 3164-3167)

เทพย์ สาริกบุตร กล่าวถึง การทำบัตรพลีในพิธีบูชาพระเคราะห์ว่า การทำบัตรพลีนั้น ผู้จะต้องมีก้านล 1 เฟื้อง หมายพลูยา 1 คำ เป็นเครื่องค่านับ ในพิธีบูชาพระเคราะห์ต้องมีบัตรพลี 11 อัน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1) บัตรพระเกตุ 1 อัน สูง 9 ชั้น มียอดมีขาตั้ง

ด้านกว้างและด้านยาวของบัตรมีขนาด 1 คืบเท่ากันทั้ง 4 ด้าน บัตรพระเกตุต้องทำเป็น 9 ชั้นด้วยกัน เริ่มฐานต้นเท่ากัน ฐานต่อไปก็ให้ลดลงตามสัดส่วนพองาม แต่ต้องให้ระยะถี่กันหน่อย เหลือจากชั้นที่ 9 ขึ้นไป ก็ให้รวบไว้สำหรับปักรูปเทวดาพระเกตุ

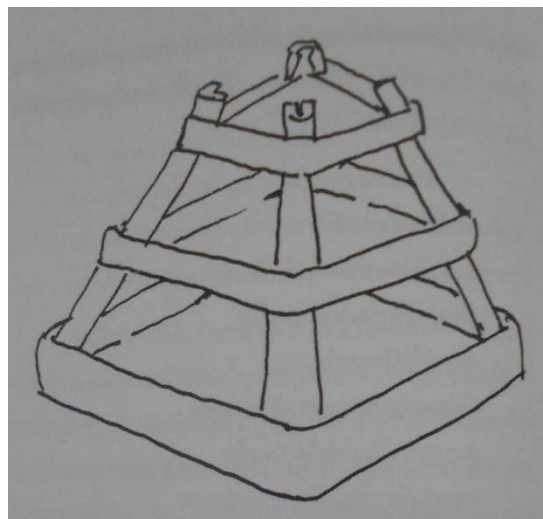
ภาพที่ 36 บัตรพระเกตุ

(ที่มา : มุลินธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์.2542.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. หน้า 3164 – 3165).

2) บัตรเทพยดาอัฐทิศ 8 อัน สูง 3 ชั้น มียอดมีขาตั้ง

บัตรเทพยดาอัฐทิศนั้น ฐานบัตรชั้นต้นกำหนดให้สูงจากพื้นราว 1 คืบ ชั้นต่อ ๆ ไปก็ลดลงตามส่วนพองามทำเป็น 3 ชั้น เหลือจาก 3 ชั้น ขึ้นไปผูกรวมกันเป็นยอดบัตรสำหรับปักรูปเทวดาประจำบัตรนั้น

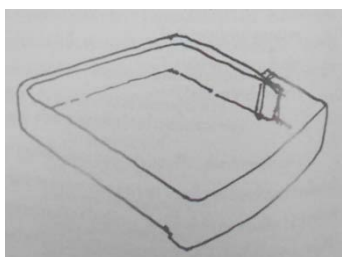
ภาพที่ 37 บัตรเทพยดาอัฐทิศ

(ที่มา : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์. 2542.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. หน้า 3164 – 3165).

3) บัตรพระภูมิเจ้าที่ 1 อัน รูปสี่เหลี่ยม ไม่มียอดและขาตั้ง

บัตรของกรุงพาลีและพระภูมิเจ้าที่นั้น กำหนดให้ด้านกว้างยาวด้านละ 1 คืบเช่นกัน บัตรพระภูมิเจ้าที่เป็นกระบะรูปสี่เหลี่ยม และบัตรกรุงพาลีเป็นกระบะรูปสามเหลี่ยม

ภาพที่ 38 บัตรพระภูมิเจ้าที่

(ที่มา : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์. 2542.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. หน้า 3164, 3166).

4) บัตรกรุงपालี ๑ อัน รูปสามเหลี่ยม ไม่มียอดและขาตั้งบางที่เรียกว่า บัตรคางหมู

ภาพที่ 39 บัตรกรุงपालี

(ที่มา : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์. 2542.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. หน้า 3164, 3166).

ภายในบัตรพลีบรรจุสิ่งของต่อไปนี้

1) กระตังเล็ก ๆ ขนาดเท่าถั่วฝักยาว 12 กระตัง ภายในใส่ข้าวปากหม้อ อาหารคาวหวาน ถั่ว คั่ว งาคั่ว ข้าวตอก นม เนย และนำกระตังบรรจุในฐานบัตรชั้นต้นตามกำลังของเทวดาประจำบัตรนั้นธงสีต่าง ๆ 124 อัน ปักตามมุมบัตรโดยรอบ

2) หมากพลูจีบจำนวน 124 คำ จัดใส่ไว้ในชั้นกลางของบัตรเท่ากับจำนวนกระตัง

3) ดอกไม้สีต่าง ๆ 9 สี ใส่ในชั้นบนของบัตร ถ้าหาดอกไม้สีที่ต้องการไม่ได้ ก็ใช้ดอกบานไม่รู้โรยย้อมสีตามต้องการ

4) รูปเทวดานพเคราะห์ 9 องค์ ปักตามยอดบัตรประจำของแต่ละองค์ ถ้าไม่มีรูปก็ใช้พวงมาลัยสวมแทน นอกจากนี้มีเทียนประจำบัตร 11 เล่ม และเทียนจุดบูชาเทวดา 124 เล่มไปไม้รองบัตรบูชา คือ บัตรพระอาทิตย์รองด้วยใบไทรและใบราชพฤกษ์ พระจันทร์ใบบัว พระอังคารใบมะม่วง พระพุธใบขุ่น พระพฤหัสบดีใบตอง พระศุกรใบเงินใบทอง พระเสาร์ใบมะตูม พระราหูใบยอ

เสถียรโกเศศเล่าว่า บัตรดังกล่าวนี้มักใช้ในพิธีโกนจุกและพิธีฉลองอายุ ซึ่งเป็นหน้าที่ของโหราเป็นผู้ทำ ถ้าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญก็ทำบัตรอย่างง่าย ๆ เท่านั้น เช่น บัตรเซ่นผี บางทีก็เพียงแต่เอาใบตอง ซึ่งเจียนให้กลม ๆ หรือไม่เจียนเลยวางแล้วเอาของกินกองลงใบตองก็ใช้ได้

บัตรพลีบูชาฤกษ์จัดทำขึ้น 3 อัน คือ บัตรพระเกตุ 1 อัน บัตรพระภูมิ 1 อัน และบัตรกรุงपालี 1 อัน มีกระตังบรรจุอาหาร 24 ใบ ใส่ในบัตรพระเกตุ 17 กระตัง บัตรพระภูมิ 4 กระตัง และบัตรกรุงपालี 3 กระตัง

การใช้บัตรพลีในการเซ่นผี จะเห็นได้จากในวรรณคดีเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อขุนแผนประสงค์จะเรียกผีมาใช้งาน เช่นจะให้ช่วยพาไปบ้านนางพิมหรือจะไปสู้รบศัตรู ในการเชิญผีมาก็จะมีบัตรพลี (เรียบเรียงจาก เทพย์ สาริกบุตร พระคัมภีร์พระเวท ฉัฐบรรพ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิทยากร 2521 หน้า 54-59 และเสถียรโกเศศ ประเพณีเบ็ดเตล็ด สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์ ประคอง นิมนานเหมินท์ เรียบเรียง)